

Ur Nyströms bildarkiv

En av de många vyerna i Georg Nyströms intressanta bildarkiv.

Denna fina bild av Torshälla sedd väster ifrån, togs i början av seklet av fotografen och konstnären Georg Nyström. Fotografen har stått med kameran vid Granbacken.

I förgrunden Nyby station med ett av de första tågsätten inne på stationen. Till vänster ses den nu nedbrunna Nyby ladugård, den s k Krutladan och ovanför dess tak skymtar gamla herrgårdsbyggnaden. Det långa huset till vänster om krutladan var den s k "Långkatekesen" en statarbyggnad med lägenheter och uthusbodar. Lilla vita huset som syns nedanför kyrkan var det dåvarande gravkapellet.

Rådhusornet skymtar ovanför gamla tullstugan, även kallad "Fattigstugan", nu ombyggd till familjebostad. Den stora vita tvåvåningsbyggnaden är den man i dagligt tal kallar för "Småland" och åkern framför med sädesskylarna är den del av det s k Kofältet som också tjänstgjorde som Torshällas marknadsplats förr i tiden. Nämnas bör att från Järnvägsgatans början vid Holmen fram till Nyby station löpte en trottoar gjord av träplankor.

Alf J Andersson

S:t Olof

Medlemsblad för hembygdsföreningen

Årg. 1 Nr 1 1991

S:t Olofs gille i Torshälla

Nu kommer medlemsbladet!

För en tid sedan beslöt styrelsen att försöka starta ett medlemsblad, och det är nummer 1 av detta som ni nu håller i handen.

I en förening är det ju inte bara ledamöterna i styrelsen som ska vara aktiverade utan helst alla medlemmarna. Det behövs därför en sammanhållande länk mellan oss, och det är denna funktion som vi tror att det här bladet ska fylla.

Förutom information och program kan vår lilla medlemstidning kanske innehålla kortare artiklar om vad som händer i vår stad, om forskning, hur förvandlingen på gott och ont går fram, små glimtar om hur det var förr och varför inte synpunkter på hur vi tycker att det ska bli i framtiden.

Vi hoppas också att medlemmarna själva ska komma med bidrag, tips och synpunkter. Det är inte meningen att redaktionen själv ska svara för allt.

Håll alltså tillgodo med detta första lilla trevande försök.

Redaktionen

ÅLDERMANNEN HAR ORDET

Efter en intensiv sommar på Bergströmska gården har vi nu kommit in i ett lugnare tempo. Det innebär bara att det utåtriktade arbetet tillfälligt trappats ner och man ägnar sig åt själva muséet där det alltid finns sysselsättning.

Det är en viktig och nödvändig uppgift att med jämna mellanrum gå igenom samlingarna, se till att de exponeras på ett tilltalande sätt och att allt ser fräscht ut, åldern till trots.

Ansvariga för detta arbete är Ingrid Petersson och Mary Håkansson, och vi kan inte vara nog tacksamma över att vi har dessa engagerade och kunniga krafter att tillgå.

Ett arbete, vars resultat syns utåt, är den "ansiktslyftning" som trädgården genomgått. Du kan själv konstatera faktum genom att ta en promenad längs Lilla Gatan. Från att länge ha varit en vildvuxen tomt börjar man nu kunna ana konturerna av det som komma skall. Gångar rensas, rabatter grävs, gamla perenner har bytt miljö från någon trädgård i Torshälla till Bergströmska gården och en kryddgård kommer åter att se dagens ljus i ett hörn av trädgården. Också här är det en liten trofast skara som regelbundet kämpar mot ogräs och sly.

Någon har kanske lagt märke till att vi förlängt föreningens namn till Torshälla hembygdsförening - S:t Olofs Gille. Det är nödvändigt om vi vill göra oss kända både i och utanför Torshälla som en hembygdsförening. Många människor associerar inte namnet S:t Olofs Gille med hembygd rörelsen. Genom att ta på sig det lilla extra besväret att så ofta det går lägga till orden Torshälla hembygdsförening så vinner vi två saker.

- Vi placerar föreningen geografiskt i Torshälla.

- Vi talar om att det rör sig om en hembygdsförening.

Kanske vi genom detta kan knyta fler medlemmar till oss. Det stärker vår ekonomi och ger oss möjlighet att ge ut fler medlemsblad.

Till sist ett tack till alla er som på olika sätt hjälpte oss på Bergströmska gården i somras. Det är värdefullt att Torshälla kan erbjuda en oas av detta slag och vi märker att allt fler människor söker sig till gården varma somrardagar.

Torshälla i september 1991

Margareta Lindén

Ålderman

"Krutladans" ruin kvar!

Det som återstår av "Krutladan" blir nu bevarat som ruin.

Som bekant brann "Krutladan" i Nyby ned den 26 januari 1991 till stor sorg för många, inte minst för oss i hembygdsföreningen. Vi betraktade den som ett betydelsefullt minne från Nybyepoken och den på den tiden viktiga framställningen av salpeter för kruttillverkning.

Redan på ett tidigt stadium efter branden väcktes tanken att den ganska imponerande ruinen skulle få stå kvar som ett monument. Nu förefaller det som om det också blir så.

Mia Geijer på Eskilstuna museer säger att man kommit överens med vederbörande markansvariga i Torshälla att lämningarna efter byggnaden bevaras.

– För att inga olyckor ska ske med t ex lekande barn kommer dock en igenfyllning att ske invändigt, men inte mer än att man kan se hur källaren varit indelad. Innan så sker ska vi

emellertid göra en sedvanlig dokumentation, säger Mia Geijer.

Hon anser också att det sen i fortsättningen kommer att krävas ett visst underhåll, kanske höst och vår så att inte murverken blir förstörda av väder och vind. Hon hoppas att detta ska kunna inordnas i det normala fastighetsunderhållet i Torshälla.

– När man bevarar ruiner av kyrkor tycker jag mycket väl att man också ska kunna bevara lämningar av sådana här inrättningar.

Mia Geijer noterar också med tillfredsställelse att hembygdsföreningen S:t Olofs gille kommer att bekosta en informationstavla som i text och bilder visar hur byggnaden såg ut och hur den fungerade. Det är bildläraren Pär Lagerkvist som svarar för detta. Han har utfört det som ett examensarbete på Högskolans linje för teknisk illustration. Någon gång till våren hoppas vi att tavlan ska ha kommit på plats.

Dessutom kan nämnas att museikommittén för Bergströmska gården har lovat att ur sin kassa bekosta en modell av "Krutladan". Det är alltså väl sorjt för att minnet av denna anläggning ska leva vidare.

Text och foto: Olle Lorin

Birka blev invaderat av 300 hembygdsvänner

I den våna grönskan bland Birkas gravhögar ses här en liten del av den 300-hövdade skaran. (Foto: Bernt Pettersson)

Fredagen den 16 juni blev en minnesrik dag för hembygdsföreningarna i Eskilstuna kommun. Inte mindre än 300 deltagare styrde då i två båtar, Hjelmare Kanal och Björnön ut från hamnen i Torshälla med destination Birka och de där pågående utgrävningarna.

S:t Olofs gille hade fått i uppdrag att stå för arrangemanget. I detta ingick inte några förpliktelser att svara för bra väder. Icke förty sken solen från en molnfri himmel denna annars regndigra försommar, då de många resenärerna gick ombord.

Alf Andersson och Olle Lorin, som haft de mesta bekymren kring resan, såg lättade ut då alla fått plats och farkosterna sävligt stävade fram utmed Torshällaåns frodiga strandängar, där kossorna fridfullt betade. Med ombord på en av båtarna fanns ingen mindre än alla

hembygdsentusiasternas vän, arkeologen David Damell, som också skulle bli vår guide på Birka. På färden dit öste han ur sin rika kunskapsbrunn och berättade om fornlämningar och kulturlandskapet med alla slott och herresäten utmed vägen. I den andra båten fanns vår egen sjöfartskunnige Leif Persson med, som berättade om Torshällas skeppare och deras farkoster och seglatser på Mälaren och andra vatten.

Väl framme vid det sägenomspunna Birka mötte ytterligare en guide och så satte de båda myllrande grupperna likt ett lemmeltåg igång över Björköns minnesrika marker med de tusentals gravarna, svarta jordsområdet, stadsvallen och borgen på klippan.

Till sist nådde man utgrävningsplatsen, där arkeologerna avslöjat påtagliga spår i flera lager efter den mer än tusenåriga staden. I ytterligare tre somrar skall undersökningen fortsätta för de 15 miljoner kronor som tetrapakskungen Gad

Forts. sid 10

Nyströmsbilder räddas åt eftervärlden

Alf Andersson och Bernt Pettersson med några bilder ur arkivet

På Stadsarkivet i Eskilstuna finns omkring 1000 glasplåtar från Georg Nyströms fotoateljé i Torshälla. Denna ovärderliga kulturskatt har efter många års arbete av Nyströms efterföljare, 90-årige Harald Bäckstrand, gjorts tillgängligt för eftervärlden.

På uppdrag av S:t Olofs gille har han nämligen kopierat omkring 900 av glasplåtarna. Nu håller ett specialinrett arkiv på att inrättas i Bergströmska gården där dessa bilder jämte många andra kommer att förvaras.

Arbetet med detta utförs av Bernt Pettersson och Alf Andersson, båda duktiga fotografer som vet vad de sysslar med.

Arkivet kommer att finnas i ett av uthusrytterna i Bergströmska gården, vilket förses med termostatreglerad värme så att en lämplig temperatur på 10-12 grader kommer att hållas.

Bernt Pettersson berättar att Harald Bäck-

strand gjort ett fantastiskt fint arbete med fotografierna, som är uppmonterade på arkivbeständigt material. På baksidan kommer att noteras uppgifter om motiv, årtal och liknande, i den mån sådant finns.

Mycket arbete återstår nu med att i en särskild liggare föra in motsvarande uppgifter som finns på kopiorna. Man vill också försöka identifiera motiven så långt det går. Mest är det fråga om porträtt- och gruppbilder, tagna i Nyströms ateljé, men också en hel del miljöbilder från Torshälla med omgivningarna.

Så småningom kommer kanske ett urval bilder att visas på någon utställning, och då hoppas Bernt och Alf att få allmänhetens hjälp med identifiering, även om hoppet inte är så stort att det finns så många i livet som har några eventuella uppgifter att komma med.

Text och foto: Olle Lorin

Artisten Georg Nyström

- en sann hembygdsvän

Artisten Georg Nyström, som är så intimt förknippad med hembygdsbegreppet i Torshälla och Holmberget, levde mellan 1861 och 1944. Förutom nämnda titel kunde han till denna foga ännu fler. Han kunde också kalla sig stadsträdgårdsmästare eftersom han fått trädgårdsmästareutbildning på Haga slott. Vidare var han dekoratör vilket bl a innebar att han framställde hundratals fanor och standar till kyrkliga, nykterhets- och fackliga organisationer.

Som dekoratör var han också anlitad vid flera offentliga arrangemang. Av dessa kan nämnas invigningen av Norra Sörmlands järnväg 1895 då bl a Oscar II var närvarande samt Torshälla stads 600-årsjubileum 1917, då Nyström hade god hjälp av prosten Richard Ringmar. Dessa båda var också pionjärer för firandet av Svenska flaggans dag i Torshälla.

En annan viktig uppgift som Georg Nyström hade var som redaktör för Torshälla Tidning. Han var också ombud för riksantikvarieämbetet, något som låg helt i linje med hans intresse för forntiden och stadens historia.

Gigantiskt arbete

År 1897 började han med det gigantiska arbetet att förvandla det nakna Holmberget till en förtjusande parkanläggning. Där uppfördes bl a den s k Florakiosken, musikpaviljong, ett litet kinesiskt tempel, torparstugan med gårdesgård och gran och den inhuggna devisen: "Lyssna till den granens susning vid vars rot ditt bo är fäst".

Han satte upp byster av Linné och Bellman liksom "Fredsångeln" och "Sølgudinnan". I klippan intill restaurangen kan man fortfarande se jetongen som visa "Tors strid med jättarna". Kanonklippan med sina salutkanoner och även en större pjäs från Åkers styckebruk har också tillkommit på hans initiativ liksom "Grenpaviljongen" och 600-årsstenen från jubileet 1917.

En av de få Torshällabor som väl minns och hade nära kontakt med den legendariske artisten Georg Nyström är Erik Enlund, mångårig ålderman i hembygdsföreningen S:t Olofs gille och nu hedersledamot i styrelsen.

Han berättar här något om hur han minns honom från den tid då han liksom en del andra ungdomar hjälpte honom med bl a de många uppgifterna kring skötseln av Holmberget, Georg Nyströms stora livsverk, som vi efterlevande ännu har stor glädje av.

Nyström kallades icke utan berättigande för "Torshälla-Skansens" chef. Holmbergets blomsteranläggningar och dess vattenkonster, som gav ytterligare ram åt berget, hade han också skapat.

Många fester gav pengar

Ny frågar man sig förstas hur Georg Nyström kunde finansiera allt detta. Nyström hade emellertid många goda kontakter med Torshällabor i forskingringen och som kunde ge en god slant. Han ordnade också otaliga festarrangemang, bl a sommar- och höstfester, som gav en hel del intäkter. Från stadens sida kom även ekonomiska bidrag i början av 1930-talet.

På tal om Holmberget kan man förläna Nyström även epitetet ungdomsledare. Det var nämligen ett stort antal ungdomar som bidrog till Holmbergets vård. Hela norra delen av

berget planterades årligen med lökväxter, vilket ungdomarna hjälpte till med liksom med höstens lövräfsning. Festarrangemangen hade ofta tablåer med bengaliska eldar som slutvinjetter. Framträdandena krävde inga talroller men disciplin och allvar.

Eget museum brann upp

Georg Nyström hade inte kunnat förmå stadens fäder att uppföra ett museum till alla de föremål han insamlat. Troligen förstod de styrande att ett museum framdeles skulle kräva bemanning och därmed kostnader, och då var det bättre att säga nej. Nyström uppförde dock ett provisorium, en byggnad med två rum, där åtskilliga föremål placerades. Ett av rummen hade t o m gyllenlädertapeter. Barns lek med tändstickor förintade dock tyvärr denna byggnad. Nu kan man emellertid se ett mycket stort antal av föremålen ur Nyströms samlingar på Bergströmska gården.

Bland medhjälparna till Nyström fanns trädgårdsmästare Knut Johansson som i sina växthus kunde förvara alla de växter som krävde inomhusvård. Man får heller inte glömma att Georg Nyström under 25 års tid svarade för blomsterarrangemangen i kyrkan, varvid han också hade god hjälp av nyssnämnde trädgårdsmästare.

Kommunal julgran

Åtskilliga är de festarrangemang som Nyström signerade. Han tog initiativet till att det årligen kom upp en kommunal julgran på torget, och festerna och soareerna avlöste varandra. I de ofta förekommande blomstertågen deltog skolbarn och föreningsungdomar. IOGT:s luciafirande med start för 65 år sedan fick ett gott stöd av Georg Nyström.

Georg Nyström var till det yttre en liten person, och han ansågs klen och bräcklig. Under utbildningen på Haga slott hade dåvarande livmedicus befarat att han inte skulle leva så länge.

Han var inte den ende som jag överlevt, kommenterade Nyström till mig vid ett tillfälle. Jag minns för övrigt att han berättade för mig att han varje morgon tog en "kall avrivning". Kanske var det detta som bidrog till att hans hälsa förbättrades?

Georg Nyström vid 32 års ålder. Enligt anteckningar på baksidan av kortet skänker han bilden till Torshälla stad den 24 december 1893.

Konfirmandkostym

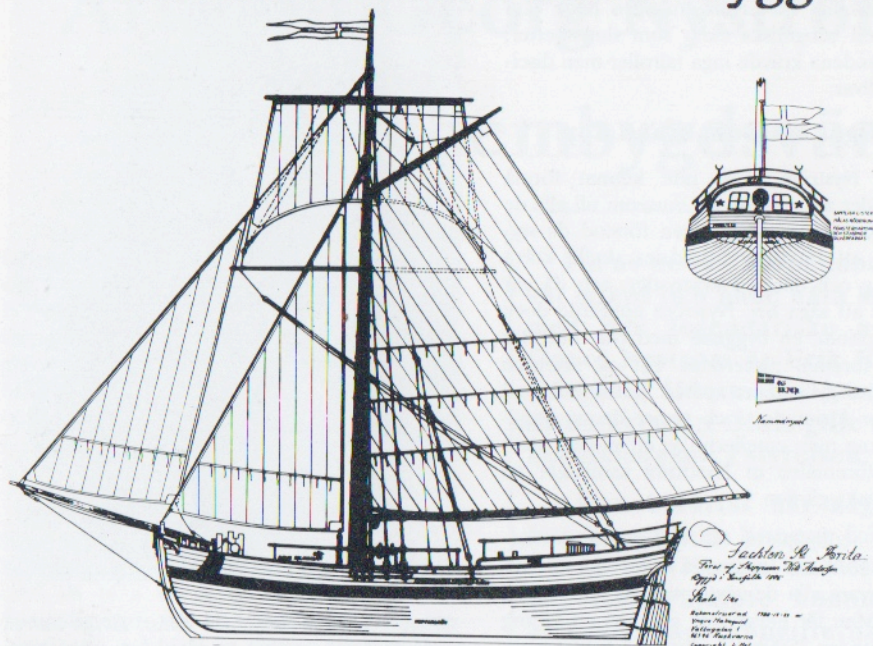
Detta att han var kort till växten var inte bara till nackdel. Efter konfirmanderna var det alltid rea på kostymer för dessa tillfällen, och den storleken var perfekt för den småväxte artisten. Som marknadsförare var Georg Nyström duktig. Han fick ofta förfrågan vad han önskade sig till bemärkelsedagar.

Tänk inte på mig, tänk på Holmberget, brukade han svara. En present till en ungar kunde kanske vara onödig, medan en gåva till Holmbergets vanligtvis blev både större och kom många till del, ansåg han.

Holmberget är också vittnesbörd om en hängiven och livslång gärning för hemstaden. Tilläggas kan den fostran för hembygden som blev till glädje för så många. Hans byst på Holmberget, som restes på Georg Nyströms 50-årsdag 1911, var och är en berättigad hyllning.

Erik Enlund

Två båtmodeller under byggnad

Modellen av S:ta Brita kommer att överlämnas till Torshälla kyrka efter årsskiftet.

Under några år har det forskats kring sjöfarten i Torshälla och dess sjöfolk. Detta har bl a givit som resultat ett par uppsatser kring sjöfarten i staden och flera dykningar i stadens olika vatten. Under forskningen har påträffats såväl vrak och kanalkonstruktioner som specifikationer på ett par seglande jaktars dimensioner och riggning.

Genom samarbete med Yngve Malmquist i Huskvarna och undertecknad samt med ekonomiskt stöd av John och Bertha Gisslandis fond samt hembygdsföreningen i Torshälla - S:t Olofs gille - har två fartygsmodeller beställts av Yngve Malmquist.

Den första modellen, S:ta Brita, byggd av skeppsbyggmästaren J F Örn i Krusgården 1805-1806, beräknas vara klar för leverans strax efter årsskiftet. Den kommer då att överlämnas till Torshälla kyrka som kyrkskepp.

Den andra modellen, S:t Jacobus, beställd av hembygdsföreningen, har påbörjats av Malmquist och beräknas vara klar om ca ett år.

Om det finns pengar är det inte otroligt att Malmquist kan bygga en modell också av det första hjulångarfartyget i Torshälla från 1837. Detta ligger dock flera år fram i tiden.

Leif Persson

Dokumentera Torshälla!

Under vårterminen 1992 planerar hembygdsföreningen att i samarbete med Foto Bäckstrands Efttr och Ivan Hildingsson samt lämpligt studieförbund anordna en studiecirkel runt Torshällas historia i bilder. Intresserade kan anmäla sig till följande: Leif Persson, tel 35 55 41 och Ivan Hildingsson, tel 35 63 61.

Internationellt på Husberget

Hans A Lidén med en del av fyndskörden från utgrävningen 1988. (Foto: Olle Lorin)

Husberget i Torshälla kommer att stå i centrum för ett internationellt borgsymposium 1993. Det berättar antikvarie Hans A Lidén, som under flera somrar ledde utgrävningarna av den borg som legat på berget ovanför Stadskällaren. Det var förtack vare ekonomiskt stöd från vår hembygdsförening och från Gisslandiska kulturfonden som dessa utgrävningar blev möjliga.

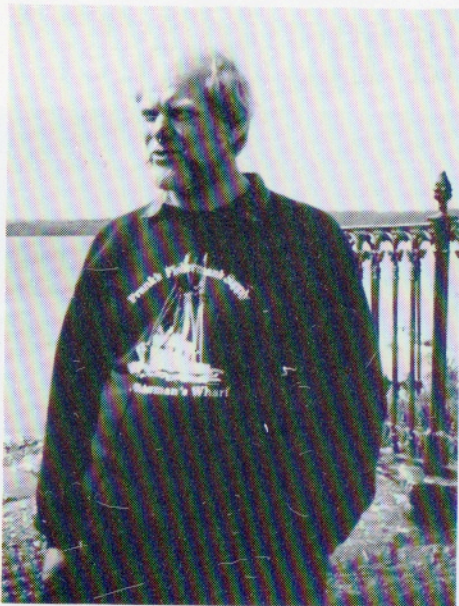
Hans A Lidén deltog i somras i ett borgsymposium i Finland, närmare bestämt i Åbo, varvid forskare från stora delar av Europa medverkade. Vid detta tillfälle åtog sig svenskarna att arrangera symposiet för 1993.

gera symposiet för 1993.

- Då kommer faktiskt Husberget att bli ett av de viktigaste inslagen, säger Hans A Lidén. Befästningen på Husberget har en mycket intressant bakgrund. Det har jag kommit fram till i samband med sommarens utgrävningar av en förut okänd borgruin vid Vårfruberga på Fogdö.

Mer vill den idoga borgforskaren inte avslöja för tillfället, men säkerligen kommer han framöver bryta tystnaden - kanske i samband med något arrangemang i vår regi.

Mindre hemlighetsfullt är att det till våren ska komma upp skyltar och informationstavlor på Husberget. Innan dess hoppas vi att en röjning av området ska ske.

David Damell lägger värtaligt ut texten om Birka från borgklippan. (Foto Bernt Pettersson)

Birka...Forts fr. sid 4

Rausing, själv arkeolog, spenderat på projektet.

Runt omkring gick regndigra skyar hotande men över oss välvde nästan hela tiden en himmelsblå kupa. Inte förrän matsäcken skulle slukas kom en skur, som dock inte nämnvärt

Fågelsjö vid Ekbacken?

S:t Olofs gille har på förslag av Erland Nilsson beslutat att skriva till Eskilstuna kommun och föreslå att ett större område mellan kanalen, Källstabäcken och Ekbacken förvandlas till våtmark och fågelsjö. Genom en enkel åtgärd skulle vatten ledas in från kanalen.

Här skulle på detta sätt åstadkommas ett fint strövområde och häckningsplatser för fåglar. Skolorna kunde också härigenom få goda möjligheter till undervisning om natur och miljö.

Fågel- och naturexperten Lennart Bolund har tittat på området och anser att det skulle lämpa sig ypperligt för ändamålet.

satte ned humöret. Snart nog sken solen igen, och när resenärerna åter bordade de båda farkosterna för hemfärd blev vädergudarna ganska nådiga.

Nu fick deltagarna i den andra båten ta del av David Damells kunskaper, varför ingen mannåmån hade begåtts, och av allt att döma var alla belåtna, när det så småningom blev "landkänning" mitt emot "Snäckängen" (vikingatidens hamnplats intill Snäckberget).

En av de 300

Vill Du slå vakt om Torshällas fina miljö, dess historia och traditioner?

Bli då medlem i hembygdsföreningen

S:t Olofs gille!

Fyll i och sänd in bifogade inbetalningskort. Avgiften är f n 15 kr för enskild medlem och 25 kr för familj.

För detta får Du, förutom medlemsbladet, vara med om ett flertal olika arrangemang under året och ta del av en inspirerande gemenskap.

"Från urin till ruin" tema på årsmötet

Ovanstående kanske lite chockerande rubrik blir temat för årsmötet som hålls den 25 mars. Ordvalet har dock sin förklaring i att vi då kommer att uppmärksamma den tyvärr nu nedbrunna "Krutladan". Som bekant utnyttjades urinen från korna i den av Nyby ägda ladugården för framställning av krut.

Vid årsmötet kommer denna process att förklaras i ord och bild. Det sker bl a genom den utmärkta "sprängkiss", som bildläraren Pär Lagerkvist gjort som examensarbete på linjen för teknisk illustration på högskolan i Eskilstuna. Vidare för besökarna se en utställning som några av hembygdsföreningens medlemmar gjort kring Krutladan. Det blir också visning av gamla bilder från denna miljö.

I sammanhanget kan nämnas att en affisch med "Krutladan" som motiv jämte förklarande text kommer att tryckas upp för försäljning.

Stort intresse kring utställning om "kaffetåren"

Vår utställning "kaffetåren den bästa är", som hölls i Kvarnen den 21-26 oktober, blev lyckad. När Carl Braunerhielm förrättade invigningen var det trångt i salen, där kaffeångorna spred sin ljuva doft.

Mary Håkansson, som var primus motor i utställningen, och hennes medarbetare hade lyckats få ihop en fin samling av kaffebord från olika perioder liksom en mängd attiraljer som förknippas med dessa traditioner, med hjälp av en handdriven, större kvarn kunde besökarna förses med aromrikt nymalet kaffe. Naturligtvis dracks det också mycket av denna dryck under veckan, och det hembakade brödet fick en strykande åtgång.

En kväll höll Mary Håkansson ett initierat och intressant kåseri om kaffeförtäring under

Hembygdsföreningen S:t Olofs gille

Torshälla

Styrelse

Ålderman Margaretha Lindén, Tel 35 68 83

Vice ålderman Erland Nilsson, Tel 35 76 54

Gärdesman Eric Enlund, Tel 35 55 75

Syssloman Alf Andersson, Tel 35 65 14

Skrivare Stig M Olsson, Tel 35 78 38

Olle Lorin, Tel 35 76 19.

Gunnar Wiklund, Tel 35 78 38

Suppleanter: Ingrid Pettersson, Tel 35 65 43,

Leif Persson, Tel 35 55 41 och Tommy Lindberg, Tel 35 70 02

Musiciansvarig: Mary Håkansson, Tel 35 61 34

Redaktionskommitté: Olle Lorin, Leif Persson och Tommy Lindberg

Bergströmska gården

Lilla gatan 12

Tel 016-35 50 76

Muséet öppet april-september kl 14-16.
Övrig tid visning för grupper efter beställning per tel 016-35 61 34 o 35 55 75.

tidernas gång, och vid ett annat tillfälle demonstrerade Torshällas mästarkonditor, Arne Stylander, hur man gjorde olika bakverk.

Varje dag kunde besökarna också få se en videofilm om hur man odlar kaffe.

Torstryck, Torshälla 1991